

<https://helda.helsinki.fi>

Affektiivisuus ja diskursiivisuus. Identiteettiyötä ja kevytkenkäisyyttä eri suuntausten rajapinnoilla

Venäläinen, Satu Maarit

2017

Venäläinen , S M 2017 , ' Affektiivisuus ja diskursiivisuus. Identiteettiyötä ja kevytkenkäisyyttä eri suuntausten rajapinnoilla ' , Sukupuolentutkimus , Vuosikerta. 30 , Nro 1 .

<http://hdl.handle.net/10138/310674>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Affektiivisuus ja diskursiivisuus

IDENTITEETTITYÖTÄ JA KEVYTKENKÄISYYTTÄ ERI SUUNTAUSTEN RAJAPINNOILLA

Satu Venäläinen

Sukupuolentutkimus-lehden uusmaterialistisiin feminismeihin keskittyvässä teemanumerossa 3/2016 käsiteltiin uusmaterialististen metodologisten lähestymistapojen ohessa kysymystä ”uutuudesta” ja siihen linkittyvästä käänteiden politiikasta. Vastaava kysymys on noussut esiin myös affektitutkimuksessa ja liittyy keskeisesti affektiivisen käänteen muotoutumiseen, joka usein rinnastetaan ontologiseen ja myös uusmaterialistiseen käänteeeseen (Irni & Kyrölä 2016). Tarkoitukseni tässä puheenvuorossa on jatkaa keskustelua, jota on Suomessa käyty paitsi kyseisessä teemanumerossa myös muun muassa Sari Irnin aikaisemmassa *Naistutkimus*-lehden artikkelissa (2013), koskien eri käänteiden ja tieteenalojen välisiä suhteita ja niihin linkittyvää erottautumisten politiikkaa erityisesti affektitutkimukseen keskittyen. Tavoitteeni on kahtalainen: tarkastella eri suuntausten välisiä suhteita ja tutkijoiden kiinnittymisiä niihin affektiivisena identiteettityönä, ja hahmotella moniulotteisuuteen pohjautuvaa lähestymistapaa feministiseen tutkimukseen, jossa monet samanaikaiset kiintymiset ja sidokset ovat mahdollisia.

Samalla kun kyseenalaistan eri suuntauksiin liittyviä leiriytymisiä ja henkilöitymisiä, raja-aitoja ja ylipäänsä joko–tai-ajattelua, pyrin tiedostamaan myös ajatussuuntausten välisiin dynamiikkoihin linkittyvät valtasuhteet (ks. Irni 2013). Kuten Eva Bendix Petersen (2016) on kuvannut, suhteutumismme (ja

suhtautumismme) erinäisiin käänteisiin määrittää merkittäviltä osin akateemiselle työmllemme annettua arvoa. Siten myös käänteissä mukana pysyminen muodostuu normatiiviseksi osaksi kykyä toimia akateemisella kentällä.

Ponnahduslautana affektiiviseen käänteeeseen liittyvien dynamiikkojen käsittelyyn hyödynnän Margaret Wetherellin teosta *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding* (2012), joka käsittelee muun muassa affekti- ja tunnetutkimuksen eri suuntausten välisiä kuiluja. Wetherellin teoksen läpileikkaavana teemana on pyrkimys välttää jyrkkiä kahtiajakoja materiaalisen/affektiivisen ja diskursiivisen/merkitystenannon välillä. Hän kritisoi erityisesti affektiiviseen tai uusmaterialistiseen käänteeeseen liittyviä puhetapoja, jotka luovat mielikuvaa uutuudesta erottautumalla ”vanhaksi” mieltävästä diskursiivisuuden korostamisesta (ks. Ahmed 2008).¹ Clare Hemmingsin (2005) tavoin Wetherell (2012) katsoo affektiivisen käänteen kannattajien usein liioittelevan diskursiivisen/poststrukturalistisen lähestymistavan rajoittuneisuutta ja kyvyttömyyttä tarttua materiaalisuuteen ja sallia sen jatkuva muovautuvaisuus. Tässä hän viittaa etenkin Brian Massumin (2002) ja Nigel Thrifftin (2008) esiin tuomiin näkemyksiin, joista suuri osa affektitutkimusta ammentaa. Wetherellin mukaan näiden tutkijoiden luotsaama näkökulma tuottaa pelkistävää näkemystä diskursiivisuudesta ulot-

1 Monet (feministiset) affektitutkijat eivät toisaalta pidä kyseistä erottautumista yhtä keskeisellä sijalla (ks. Koivunen, 2010).

tuvuutena, joka jähmettää ja vääristää kielellisen kategorisoinnin vallasta karkaavia materiaalisia ilmiöitä. Tällaiset dikotomiat diskursiivisen ja materiaalisien välillä paradoksaalisesti hapertavat affektiivisen (ja myös uusmaterialistisen) käänteen perustavanlaatuisia pyrkimyksiä valottaa eri ulottuvuuksien yhteenkietoutumisia ja ilmiöiden moninaisuutta.

Samansuuntaisesti kuin esimerkiksi Anu Koivunen (2012), Wetherell katsoo, ettei affektien käsitteellistäminen diskursiivisesta merkityksellistämisestä irrallisina ole tutkimuksellisesti hedelmällistä. Wetherell ei siten myöskään tee selkeää eroa affektien ja emootioiden välille. Affektikeskusteluissa erotelua usein noudatetaan tai vähintään kommentoidaan, vaikkei näiden käsitteiden välisistä suhteista ja rajoista laajamittaista yhteisymmärrystä olekaan (Koivunen 2010). Lähtökohtaisesti käsitteiden välistä eroa tehdään linkittämällä emootiot ruumiillisten tuntemusten kielelliseen representointiin ja affekti(t) puolestaan ei-kielellisiin, yksilöt ja tahdonalaisuuden ylittäviin voimavirtoihin (Koivunen 2012). Wetherellin (2012) näkemyksen mukaan kah-tiajakoon pohjautuva affektien käsitteellistäminen on ongelmallista etenkin siksi, että se tekee niiden tutkimisesta lähes mahdotonta.

Vaikka Wetherellin teoksen voi katsoa hyödyllisellä tavalla kohdistavan huomiota rajoituksiin ja dikotomioihin, jotka koskevat affektien käsitteellistämistä, sen voi toisaalta nähdä myös itse uusintavan niitä. Marjo Kolehmainen (2014) kuten myös Dorthe Staunæs (2015) ovat todenneet teoksesta kirjoittamissaan kirja-arvioissa, että siinä käydyin keskustelun laaja-alaisuudesta huolimatta Wetherellin luotsaaman lähestymistavan avaama tila affektien hahmottamiseen ja tutkimiseen jää kapeaksi. Näyttääkin siltä, että Wetherellin suosittamasta näkökulmasta käsin affektit tyypistyvät pitkälti ihmisten toiminnan tarkasteluvälineiksi, kun taas affektitutkimuksen yksi päämäärä on ollut irrottautua tällaisesta rajauksesta. Siten Wetherellin lähestymistavassa ihmiskeskeisyys ja sitä tuottavat, hierarkisoivat eronteot inhimillisen ja ei-inhimillisen välille (ks. myös Irmi & Kyrölä 2016) jäävät suurelta osin voimiinsa. Tämän lisäksi Wetherellin kriittisen tyrmäävän kirjoitustyylin voi itsessään nähdä tuottavan jyrkkiä erotteluita (myös Staunæs 2015) ja täten

toistavan hänen kritisoimaansa retoriikkaa ja siihen liittyvää affektiivista latausta.

Wetherellin visio affektitutkimuksesta poikkeaa merkittävästi yllä mainitun teemanumeron artikkeleiden uusmaterialistista lähestymistavoista juuri ihmiskeskeisyytensä osalta. Sekä Tuija Huu-kin (2016) että Taru Leppäsen ja Milla Tiaisen (2016) teksteissä kuvataan, kuinka ihmisten olemisen ja tekemisen tavat muotoutuvat yhteisvaikutuksessa ei-inhimillisten elementtien kanssa. Näissä teksteissä ei-kielelliset aistimukset ovat keskeinen osa analyysia, mutta niitä ei oleteta kielellisestä merkityksellistämisestä erillisiksi vaan sen kanssa yhteen kietoutuviksi. Artikkelit toimivat käytännön esimerkkeinä siitä, kuinka uusmaterialististen näkökulmien hyödyntäminen tutkimuksessa voi auttaa purkamaan eri ulottuvuuksien välisen suhteisuuden piiloutumista ja dikotomisuuksia.

AFFEKTIIVINEN IDENTITEETTITYÖ JA TOISEUTTAVAT KÄYTÄNNÖT

Katson, että sekä affektiiviseen käänteeseen liittyviä että muita tutkimussuuntausten välisiä keskusteluita on hyödyllistä tarkastella osana tutkijoiden tekemää *affektiivista identiteettityötä* (vrt. Nikunen 2013). Ehdottamani luonnehdinta nojaa etenkin Sara Ahmedin (2004) ajatuksiin affektien kiertokulusta, Wetherellin (2012) näkökulmaan affektiivisuuden ja diskursiivisuuden vuorovaikutuksellisuudesta sekä Eva Bendix Petersenin (2008) esiintuomiin ajatuksiin akateemisten subjektien muodostumisesta. Kuten Petersen on kuvannut, akateemiseksi subjektiksi tuleminen on paitsi toistuvasta tekemisestä riippuvaista myös läpeensä affektiivista – aina tutisevista, artikkelikäsi kirjoituksen kohtalon sinitöivää sähköpostia avaavista käsistä, pettymyksen silmiin kirvoittaneista kyyneleistä, muiden kirjoittajien töiden kommentointiin piilotetusta piikittelystä turhautuneisuuden ja paremmuuden tekstuaalisiin ilmaisuihin. Kyse on tällöin myös, Suvi Ronkaisen (1999, 41) ilmausta lainaten, ”kiinnittymisistä ja kiintymisistä” tiettyihin merkityksiin, (tietämisen) positiioihin ja niistä käsin toimimiseen.

Affektien kiertokulun, joka muovaa subjekteja, objekteja ja molempiin linkittyviä symbolisia merkityksiä (Ahmed 2004), voi nähdä olevan keskeinen

osa ajatussuuntauksiin kiinnittymisiä ja käänteiden välisiä dynamiikkoja. Näissä dynamiikoissa affektien kiertokulku toimii harmillisen usein erotellen ja toiseuttaen. Edellä mainittu retoriikka, jossa ”vanha” tutkimussuuntaus merkitään epäolennaiseksi tavaksi tehdä tutkimusta (Petersen 2016), on kuvaava esimerkki usein toistuvasta varteenotettavan tutkijaidentiteetin muodostamisesta muiden tutkimussuuntausten ja niiden edustajina näyttäytyvien tutkijoiden toiseuttamisen kautta. Tällöin ”uuteen” linkittyvä positiivinen lataus tuottaa tutkijoille houkuttelevia asemointeja, jotka asettuvat vastakkaisiksi vanhanaikaisiksi miellyville kiinnittymisille. Tästä näkökulmasta myös oman turhautuneisuuden ilmaiseminen muiden suuntausten edustajiin on nähtävissä kiinnittymisiä ja erottautumisia tuottavana tekemisenä (vrt. Irni 2013), jossa affektiiviset ja diskursiiviset ulottuvuudet kietoutuvat yhteen. Tiivistäen, affektiiviseen käänteeseen liittyvissä keskusteluissa on kyse paitsi kiintymisistä, myös alati hauraan arvokkuuden tavoittelusta, jossa henkilökohtainen, poliittinen ja tutkimuksellinen kietoutuvat yhteen (ks. Nikunen 2013).

Mutta johtavatko affektiiviset kiinnittymiset ja niiden myötä toteutuva identiteettityö automaattisesti toiseuttamiseen, joko-tai-ajatteluun tai käsitystapojen kapeuteen?² Miten tutkijat voisivat välttää asemointia joko ”vanhan” tai ”uuden” kentälle? Jos identiteetit nähdään kategorioiden puhtaanapidon ja hallinnan välineinä (vrt. Shildrick 2000), voisiko esimerkiksi Wetherellin argumenttien nähdä paitsi linkittyvän tietynlaiseen identiteettityöhön myös häiritsevän koherenttien identiteettien muodostumista affektiivisen käänteen ympärille? Toisin sanoen, voisiko hänen affektiteorian hedelmällisyyteen epäileväisesti suhtautuvan tyyliinsä nähdä (ainakin potentiaalisesti) dynaamisuutta ylläpitävänä eikä vain jähmeyttä ja kapea-alaisuutta tuottavana? Ashley Barnwell (2016) ottaa kantaa vastaanvanslaiseen problematiikkaan hieman eri suunnasta käsittelemällä niin sanottua paranoidia luentaa affektitutkimuksen ja myös laajemmin sosiaalitie-

teiden piirissä. Barnwell (2016) kuvaa, kuinka kriittinen näkökulma voidaan luovuutta korostavaa ”uudenaista” tutkimusta tavoiteltaessa nimetä paranoideiksi asemoitumiseksi, joka sokaisee näkemästä arkipäivän affektiivisen dynaamisuuden ja elinvoimaisuuden. Barnwell (2016) pyrkii horjuttamaan tätä erontekoa kriittisyyden ja affektiivisen luovuuden välille ja katsoo, ettei kriittisyys ole väistämättä luovuuden vastakohta vaan voi ilmentää sitä monin tavoin.

Samansuuntainen näkökulma oli läsnä myös yllä mainitun teemanumeron teksteissä, joissa kriittisyys ja valtaan liittyvien kysymysten käsittely yhdistyivät dynaamisuuden ja arvaamattomuuden korostamiseen. Ulottaen käsittelynsä myös tutkijoiden affektiivisiin kiinnittymisiin, Barnwell (2016) puhuu moninaisuuden puolesta affektien tutkimisessa ja rohkaisee jatkuvaan omien kiinnittymisten ja niiden mahdollisesti tuottamien ulossulkemisten kyseenalaistamiseen. Barnwellin (2016) ajatusten innoittamana käsittelen seuraavaksi teoreettis-metodologista näkökulmaa, josta käsin on mahdollista paitsi toteuttaa moninaisuuden tavoittelua eri lähestymistapoja yhdistelemällä, myös monimutkaistaa eri suuntauksien ja tutkijajahmojen suhteiden hahmottamista.

KEVYTKENKÄISTÄ TEORIAA/ METODOLOGIAA SILTOJEN RAKENTAMISEEN?

Sara Childers (2014) on kehittänyt erilaisia teoreettisia näkökulmia yhdistelevää metodologista orientaatia, jota hän kutsuu kevytkenkäiseksi (*promiscuous*) feministiseksi metodologiaksi. Kevytkenkäisyys viittaa hänen lähestymistavassaan ennen kaikkea siihen, että maailma on jatkuvassa liikkeessä (pohjaten erityisesti Jane Bennettin [2010] ajatuksiin) ja tämän vuoksi ennalta-arvaamaton ja monitahoinen. Tällöin myös metodologisten lähestymistapojen tulee olla joustavia ja kykeneviä muovautumaan eteen tulevien tutkimuksellisten haasteiden myötä.

2 Sari Irni (2013) ja Claire Hemmings (2011) ovat lähestyneet toiseuttamisen kysymystä esimerkiksi siteeraamiskäytäntöjen kautta. Vastaavanlaisiin kysymyksiin erottautumisesta ja sen ylittämisestä eri suuntausten ja tieteenalojen välillä tartutaan myös *Sukupuolentutkimus*-lehden *Usmaterialistiset feminismit*-teemanumerossa 03/2016 julkaistussa Mel Y. Chenin haastattelussa (Hayward 2016).

Sukupuolentutkimus-lehden teemanumerossa ilmestyneet Leppäsen ja Tiaisén (2016), Huukin (2016) sekä Kihlmanin ja Kontturin (2016) tekstit myötäilevätkin Childersin esiin tuomia ajatuksia juuri siinä, että niissäkin pohditaan teoreettis-metodologisten käsitteellistysten ja tutkimuskohteiden välistä yhteisluontoutumista.

Childersin (2016) ehdottaman kevytkenkäisyyden ei ole tarkoitus oikeuttaa pintapuolista eri lähestymistapojen soveltamista ja yhdistelyä ilman ymmärrystä niiden mahdollisesti ristiriitaisista taustaoletuksista, vaan päämäärä on pikemminkin rokaista niiden eroavaisuudet tiedostavaan³ ja eroja liudentavaan liikkeeseen lähestymistapojen lomassa ja niiden poikki: siis lyhykäisestii raja-aitojen läpäisemättömyyttä kyseenalaistavaan tutkimustoimintaan. Kuten Childers (2016) on myös todennut, kevytkenkäisyys käsitteenä saa vallitsevat merkityksensä naiseen kohdistetun heteroseksualisoivan vallankäytön kautta. Siten käsitteen arvonnosto feministisen tutkimuksen kontekstissa mahdollistaa paitsi sen avulla muodostettujen kategorioiden ”huono nainen” ja ”hyveellinen nainen” horjuttamisen, myös normatiivisten, hierarkisoivien erottelujen logiikan haastamisen laajemminkin. Kevytkenkäisyys tutkimuksellisenä orientaationa tarkoittaa toisin sanoen säännönmukaisuuksien haastamista epäpuhtaan toiston kautta ja soveltuu sen vuoksi hyvin feministiseen, vallitsevia käytäntöjä ja tietämisen tapoja kyseenalaistavaan tutkimukseen. Tällai-

nen lähestymistapa voi tuottaa monisyistä analyysia ja siten auttaa kääntämään kivuliaan väliinputoajuuden ja identiteettittömyyden voimavaraksi. Se mahdollistaa uudenlaisten rihmastojen ja suhteiden luomisen ja täten merkitysten ja materian liukuvuuden säilyttämisen, sekä poststrukturalistisessa että uusmaterialistisessa hengessä.

Mielestäni Childersin (2016) kuvaama kevytkenkäisyyden ajatus on omiaan luonnehtimaan sellaisia suhteita teoreetikoihin, teorioihin ja lähestymistapoihin, joissa kiinnittymiset ja kiintymiset eivät poissulje toisiaan. Suhteet joidenkin kanssa saattavat jäädä hetken (enemmän tai vähemmän) huumoksellisten kohtaamisten varaan, kun taas toisten kanssa matka voi jatkua pidempään, kestäen myös kolhuja, erimielisyyksiä ja pettymyksiä sekä muiden kiinnittymisten tuomia jännitteitä. Palaan siis tässä aikaisemmin esittämäni ajatukseen siitä, että tutkimustoiminta ja työskentely eri suuntauksien kanssa ovat aina paitsi affektiivisia suhteita, myös itsensä ja asuttamansa maailman tunnistettavaksi ja tunnus-tettavaksi tekemistä, jota näiden suhteiden monisuus voi rikastuttaa.

VTM Satu Venäläinen tekee naisia väkivallan tekijöinä käsittelevää väitöskirjaa Helsingin yliopistossa, sosiaalitieteiden laitoksella. Hänen tutkimusintressejään ovat sukupuolistuneiden subjektiivisten affektiivis-diskursiivinen muodostuminen ja väkivallan ja sukupuolen sidokset. satu.venalainen@helsinki.fi

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara (2008) *Imaginary Prohibitions. Some Preliminary Remarks on the Founding Gestures of the "New Materialism"*. *European Journal of Women's Studies* 15:1, 23–39.
- (2004) *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Barnwell, Ashley (2016) *Creative Paranoia: Affect and Social Method*. *Emotion, Space and Society* 20, 10–17.
- Bennett, Jane (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of*

- Things*. Durham, NC: Duke University Press.
- Childers, Sara M. (2014) *Promiscuous Analysis in Qualitative Research*. *Qualitative Inquiry* 20:6, 819–826.
- Hayward, Eva (2016) *Haastattelussa Mel Y. Chen*. *Sukupuolentutkimus—Genusforskning* 29:3, 52–57. Suomentaneet Katariina Kyrölä & Sari Irni.
- Hemmings, Claire (2011) *Why Stories Matter. The Political Grammar of Feminist Theory*. Lontoo: Duke University

3 Näen tässä myös yhtymäkohtia Sari Irnin (2013) luonnehtimaan herkkään luentaan.

- Press.
- (2005) Invoking Affect. *Cultural Theory and the Ontological Turn*. *Cultural studies* 19:5, 548–567.
- Huuki, Tuija (2016) Pinoa, pusua ja puserrusta. Vallan sukupuolistuneet virtaukset lasten leikissä. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 11–24.
- Irni, Sari (2013) Kun jälkistrukturalismi kohtaa luonnon-tieteistä inspiroituneen uusmaterialismin: Herkän luennan harjoitus. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 26:4, 5–16.
- Irni, Sari & Kyrölä, Katariina (2016) Feministiset sommitelmat, uusmaterialistiset politiikat ja äärimmäisyyksien materiat. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 3–9.
- Koivunen, Anu (2012) Force of Affects, Weight of Histories in *Love is a Treasure* (2002). Teoksessa Papenburg, Bettina & Zarzycka, Marta (toim.) *Carnal Aesthetics: Transgressive Body Imagery and Feminist Politics*. Lontoo: I.B. Tauris, 89–101.
- (2010) An Affective Turn? Reimagining the Subject of Feminist Theory. Teoksessa Liljeström, Marianne & Paasonen, Susanna (toim.) *Working with Affect in Feminist Readings. Disturbing Differences*. New York: Routledge, 8–28.
- Kolehmainen, Marjo (2014) Affektiteoriaa yhteiskuntatieteilijöille. Kirja-arvio teoksesta Margaret Wetherell: *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding*. *Sociologia* 51:2, 184–186.
- Leppänen, Taru & Tiainen, Milla (2016) Feministisiä uusmaterialismeja paikantamassa. Materialin toimijuus etnografisessa taiteen- ja kulttuurintutkimuksessa. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 27–44.
- Nikunen, Minna (2013) Affektiivinen opetustyö yliopistossa: pätkätyöläisten kokemuksia. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 26:4, 17–21.
- Massumi, Brian (2002) *Parables for the Virtual: Movements, Affect, Sensation*. Durham, NC: Duke University Press.
- Petersen, Eva Bendix (2016) Turned on, Turned off: On Timely and Untimely Feminist Knowledge Production. *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 24:1, 5–17.
- Petersen, Eva Bendix (2008) Passionately Attached: Academic Subjects of Desire. Teoksessa Davies, Bronwyn (toim.) *Judith Butler in Conversation: Analysing Texts and Talk of Everyday Life*. New York: Routledge, 69–86.
- Ronkainen, Suvi (1999) *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Shildrick, Margrit (2000) Monsters, Marvels, and Metaphysics. Beyond the Powers of Horror. Teoksessa Ahmed, Sara, Kilby, Jane, Lury, Celia, McNeil, Maureen & Skeggs, Beverley (toim.) *Transformations: Thinking through Feminism*. Florence: Routledge, 303–315.
- Staunæs, Dorthe (2015) Margaret Wetherell: Affect and Emotion: A New Social Science Understanding. Book review. *European Journal of Women's Studies* 22:1, 109–112.
- Thrift, Nigel (2008) *Non-Representational Theory: Space, Politics and Affect*. Lontoo: Routledge.
- Wetherell, Margaret (2012) *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding*. Lontoo: Sage.